

УДК 159.922:347.96(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-76-80

ШТИФУРАК Віра Євгенівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедра права

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1896-9931>

e-mail: st-230910@ukr.net

СОЦІАЛЬНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний соціокультурний простір характеризується гострою необхідністю філософського осмислення людської сутності, суспільства, культури, оскільки формування нових уявлень про світ значною мірою пов'язане із поширенням і впливом культурних досягнень інформаційної цивілізації.

Віртуалізація суспільного простору не однозначно позначається на соціальному становленні сучасної людини, особливо молоді, нехай навіть тієї, що уже визначилась із професійним вибором. А тому можна констатувати тенденцію зміни логіки соціального становлення особистості, що позначатиметься на професійній діяльності та культурологічних засадах особистісного розвитку. Суспільне оновлення висуває проблему освоєння конструктивної взаємодії з новою соціальною дійсністю, що стосується і юридичної практики. Оскільки в суспільстві усталені різні за змістом і спрямованістю ціннісні устремління, то їх індивідуальна система може породжувати суперечність між свідомістю та практичною поведінкою, що постає у формі когнітивного дисонансу у тому числі й культурологічного спрямування. Подібна неузгодженість може породжувати суспільну деформацію особистості, поведінка якої межуватиме із порушенням не лише моральних, а й правових основ життєдіяльності. Тому вироблення власної професійної активності, формування діалектичного професійного мислення з творчою інтерпретацією аксіологічного, світоглядного, культурологічного аспектів сприятиме розвитку особистісної зрілості як психологічного ресурсу ефективності професійної діяльності [3, с. 86].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічна культура, поряд з оптимальним способом життя і розвиненими духовними цінностями, забезпечує стійке гармонійне функціонування особистості і є одночасно одним з його проявів. Вона є важливою частиною загальної культури та її інтегральною гармонійності, і служить, в

кінцевому підсумку, особистісним засобом раціонального задоволення бажань і цілей особистості [6]. Вплив культури на життєдіяльність особистості проявляється в патернах поведінки і наслідуванні культурних стереотипів. Нікіфоров Г. С., посилаючись на вчення Л. Уайта, описує три підсистеми культури: життєзабезпечуючу, соціально-комунікативну, смислоутворюючу. Психологічна культура особистості ґрунтується на парадигмі життєтворчості, суттєвою ознакою якої є висока її суб'єктність. Тому тільки психологічно здорова людина може бути носієм особливої сфери культуротворення (Штифурак В. С., Шаманська О. І.).

Майбутні фахівці юридичної сфери, опановуючи не лише фахові знання, а й розширюючи досвід соціального становлення, орієнтуються при цьому на особистісний психологічний ресурс. А тому з-поміж інших характеристик дослідники наголошують на таких якостях майбутніх фахівців як: соціальна динамічність, мобільність, набутий статус та психологічна готовність до якісного виконання професійних ролей (Білик О. М.). У даному контексті актуально звучить проблема формування суверенних моральних цінностей, що є уособленням індивідуально неповторного начала та соціального очікування. За даними досліджень науковців (І. Бех, М. Боришевський, З. Карпенко, А. Маслоу, С. Нартова-Бочавер, М. Савчин, В. Франкл, Е. Фромм) суверенність розвивається в онтогенезі через якісні зміни особистісних меж, пов'язаних з аспектами фізичного, соціального і психологічного благополуччя. Сформованість суверенних моральних цінностей є ознакою психологічної культури особистості, оскільки вона повністю приймає себе, постійно займається саморозвитком, визнає цінність і унікальність інших, покладає відповідальність за власне життя на саму себе, її життя наповнене сенсом (В. Педоренко).

Юридична практика пред'являє особливі вимоги до фахової кваліфікації працівників, зважаючи на її специфіку. Слушним є

висновок Г. Одинцової про те, що у психологічну схему системи професійної діяльності юристів включені такі функціональні блоки: мотиви та цілі професійної діяльності; програма діяльності, інформаційні основи; підсистема прийняття рішень та підсистема професійно значущих якостей.

У дослідженнях В. Васильєва виокремлено характеристики юридичної практики, зокрема: надзвичайне різноманіття завдань, які доводиться виконувати в процесі діяльності, суспільний резонанс, а психологічна складова даної особливості зводиться до стану підвищеної відповідальності, що може породжувати надмірне застосування владних повноважень, або ж нерішучість, сумніви, побоювання у процесі прийняття рішень; наявність елементів психологічного ризику, оскільки діяльність відбувається і у конфліктних ситуаціях, що буде посилювати емоційно – вольову включеність фахівців. Таким чином потреба формування психологічної культури фахівців юридичної сфери мотивована суттєвими соціальними викликами, умовами професійної діяльності та особистісним запитом на якісну продуктивну працю.

Мета статті полягає в обґрунтуванні впливу сучасних соціальних факторів на процес формування психологічної культури юристів з урахуванням специфіки професійної діяльності; узагальненні та інтерпретації одержаних результатів проведеного експериментального дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернення до культурологічних основ соціального становлення обумовлене проблемною делемою взаємовідносин людини і культури, оскільки людина не може існувати поза культурою, а той, хто не засвоїв певною мірою культурні моделі поведінки у цивілізованому суспільстві сам стає проблемою для оточуючих. У найширшому розумінні культура охоплює усі види перетворювальної діяльності людини, спрямовані не тільки на зовнішнє середовище, але і на неї саму. Матеріальна культура – це результат перетворюючої природи діяльності людини. Вона функціонує як досягнення, що показують рівень і глибину пізнання природи і суспільства, широту світогляду, втілення в суспільне життя ідей і знань [7, с. 67].

Наслідкування культурних стереотипів проявляється у формах життєдіяльності особистості. Нікіфоров Г. С., посилаючись на вчення Л. Уайта, описує три підсистеми культури: життєзабезпечуючу, соціально – комунікативну, смислоутворюючу. Перша орієнтована на трансформацію зовнішнього

середовища і забезпечує умови фізичного існування. Друга – в особистісному проявленні відповідає соціальним установкам, які регулюють поведінку людини в соціумі і можуть попереджувати, або ж провокувати внутрішні конфлікти. Третя – символізує систему цінностей, що утверджена в суспільстві, і ту, яка відображає внутрішні пріоритети особистості. Між ними може бути повна гармонія, або ж проявлятимуться тенденції руйнації. Виокремлені підсистеми та їх характеристика дають можливість зафіксувати протиріччя між змістом різних форм існування культури.

Психологічну культуру у цьому контексті варто розглядати як гармонізацію процесу становлення та розвитку особистості, що включає систему переконань, культуру переживань, самооцінку і культуру впливу. Психологічна культура особистості ґрунтується на парадигмі життєтворчості. Тому тільки психологічно здорова людина може бути носієм особливої сфери культуротворення.

Психологічна культура є компонентом загальної культури та інтегральною ознакою гармонійності особистості, яка має оптимальну внутрішню динамічну структуру, організацію процесу життя та власного розвитку і забезпечує повну узгодженість із зовнішнім світом. Саме такої професійної здатності мають набути майбутні фахівці юридичної сфери, опановуючи не лише фахові знання, а й розширюючи досвід соціального становлення, орієнтуючись при цьому на особистісний психологічний ресурс, в основі якого лежить система ціннісних орієнтацій як вагомих векторів соціального становлення, що продукує сформованість компонентів психологічної культури фахівців юридичного профілю, значущими з-поміж яких є суверенні моральні цінності – стійкі, автономні, особистісно значущі, індивідуальні, смисложиттєві моральні утворення (взірці, поняття, установки), що уможливають здійснення людиною самооцінки власного життя та буденність інших. Вони є не метою, а засобом професійної діяльності особистості [9, с. 56]. Сформовані моральні цінності особистості є суверенними у тому випадку, якщо особистість змогла протистояти зовнішнім впливам, які руйнують, чи спростовують її світоглядну позицію. У юридичній практиці порушення вказаної тенденції часто слугує причиною і мотивом вчиненого злочину. Тому функціями суверенних моральних цінностей можна вважати: усвідомлення сенсу власного життя; відчуття своєї приналежності до соціального цілого; спроможність долати

професійні труднощі, негаразди; гарантування почуття впевненості, безпеки, довіри до світу; сприяння зовнішньому самовираженню і самоствердженню особистості; формування спрямованості особистості на пошук інформації, необхідної для підтримки внутрішньої цілісності. Досягнення означених параметральних характеристик є підтвердженням сформованості психологічної культури, що слугуватиме основою не лише зростаючого особистісного становлення, а й успішної професійної діяльності.

Отже, *психологічна культура юриста – це процес і результат стійкого гармонійного особистісного зростання в суперечливій соціальній дійсності, що стимулює продуктивний саморозвиток в умовах юридичної практики на основі сформованих суверенних моральних цінностей.*

Психологічна культура юриста передбачає високий рівень володіння психологічними знаннями, уміннями і навичками з подальшим впливом на розвиток професійно значущих якостей. Визначальними компонентами при цьому є: врахування психологічних закономірностей у реалізації ефективного спілкування, попередження конфліктності та прийнятті оптимальних управлінських рішень. Психологічна культура юриста, як службової особи, передбачає реалізацію лідерських позицій, що обумовлено потребою реалізації функції здійснення владних повноважень і організації ефективного режиму у розгляді юридичної справи. У даному ракурсі йдеться про виявлення та реалізацію індивідуальних психологічних можливостей. Рівноцінно має враховуватись психологічна спроможність усіх інших учасників розгляду справи: заявника, звинувачуваного, підсудного, свідка. Сукупність зусиль спрямовується на об'єктивність розгляду справи, що підтверджує високий рівень професійної майстерності фахівців юридичного профілю.

У дослідженнях В. Васильєва наголошено на надзвичайному різноманітті завдань, які доводиться виконувати в процесі діяльності. Кожна наступна справа для слідчого, прокурора, судді, адвоката є новим завданням, і, чим менше шаблонів використовується при її розв'язанні, тим більша ймовірність пошуку істини. Нестандартність та креативний підхід у вирішенні професійних завдань для осіб юридичних професій має бути нормою; уся юридична діяльність регулюється правом і тому в процесі планування своїх дій юрист подумки зіставляє їх із нормами законодавства; інтенсивне спілкування в умовах правового регулювання характеризує

комунікативний аспект, а організаційна складова стосується як власної діяльності, так і взаємодії з іншими [2, с. 19–21].

Виконання юристами професійних обов'язків відбувається у напружених, екстремальних, стресогенних умовах, а тому від фахівців даної галузі вимагається підвищена відповідальність за прийняття рішень; вплив особливо сильних подразників та домінування у зв'язку із цим негативних емоцій; дефіцит часу, що робить фактично неможливою здатність точно прогнозувати об'єктивні обставини діяльності, зважаючи на правову регламентацію термінів виконання юридичних заходів. У цьому сенсі в судовій практиці показання свідків мають велике значення, оскільки в багатьох випадках тільки вони можуть посприяти у розкритті злочину. Так у дослідженні англійських судових справ було виявлено, що упродовж типового року звинувачувальні вироки були винесені у 78 % справ, у яких єдиним доказом винуватості були покази свідків. Звернемось до проведених експериментів. У каліфорнійському студентському містечку в присутності 141 свідка було інсценовано напад на викладача коледжу. У той же день в них усіх були взяті показання під присягою. У підсумку отримана інформація була досить суперечливою: часові межі завищені в середньому на 150 %; вагу «злочинця» перебільшили на 14 %; вік знизили на 50 %; зовнішній вигляд, одяг і дії «зловмисника» співпадали тільки на 25 %. Через 7 тижнів тільки 40 % свідків змогли ідентифікувати фотографію нападника з – поміж шести запропонованих для розгляду, а 25 % впізнали зовсім не винуватого у скоєному випадкового прохожого.

В іншому дослідженні тільки 30 % свідків інсценованої крадіжки точно ідентифікували «зłodія» всього через 20 хвилин після крадіжки, незважаючи на те, що він зумисне випустив із рук сумку з краденим товаром прямо перед свідками і перед тим як утекти прискіпливо подивився їм у вічі. Можна констатувати, що ненадійність показів свідків є причиною помилковим звинувачувальних судових рішень [4, с. 323]. Тому саме професійна позиція юристів має сприяти об'єктивності розгляду справи.

Варто зважати на суспільний резонанс не лише оприлюдненого результату професійних зусиль юриста, а й публічність юридичного процесу, що стає у сучасних суспільних реаліях не завжди оправданою практикою. Тому баланс інтеріоризації – екстеріоризації розцінюється не лише як психологічна умова успішної професійної діяльності, а і як професійно значуща якість юриста у вимірі

його психологічної культури. Для ефективного виконання професійних обов'язків для юриста важливим є виявлення та дотримання раціональних співвідношень між вимогами, які надають закон і свобода вибору, та наявність творчого, індивідуального підходу до реалізації завдань юридичної практики [8, с. 32]. У сукупності їх реалізація відбувається як безперервна взаємодія внутрішніх якостей і властивостей фахівця юридичної сфери так і зовнішніх вимог професійної діяльності, що має циклічний характер і базується на усвідомленні відповідності між об'єктивними обставинами та індивідуальними можливостями їх врахування. Прояви психологічної культури при цьому є і критерієм, і показником ефективності прикладених зусиль.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Оскільки суспільне оновлення висуває перед майбутніми юристами проблему освоєння конструктивної взаємодії з новою соціальною дійсністю з урахуванням при цьому об'єктивних умов професійної діяльності, то виявлені у процесі дослідження особливості сформованих ціннісних пріоритетів майбутніх юристів можуть бути перешкодою не лише її успішності, а й процесу формування особистісних якостей, які є професійно значущими та визначають значною мірою вектори соціального становлення в контексті формування психологічної культури. Перспективи подальших розвідок доцільно пов'язати із систематизацією діагностичних процедур з метою виявлення комплексних відхилень професійного становлення майбутніх фахівців та комплектацією корекційних програм з урахуванням рівнів виявлених відхилень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Білик О. М. Соціалізація іноземних студентів в освітньо – культурному середовищі вищого навчального закладу України : монографія / О. М. Білик. Х. : Майдан, 2016. 336 с.
2. Васильев В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. 3-е изд. СПб. : Питер, 2000. 624 с.
3. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічні умови розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів / В. М. Галузяк, І. Л. Холковська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія. 2020. Випуск 63. 236 с.
4. Зімбардо Ф., Ляйппе М. Соціальне вплив / Ф. Зімбардо, М. Ляйппе. СПб. : Питер, 2001. 448 с.
5. Лякішева А. В. Соціальна поведінка і групова взаємодія : [монографія] / А. В. Лякішева. Луцьк : Вежа. Друк, 2014. 368 с.

6. Моргун В. Ф. Багатовимірність та цілісність інтелекту особистості / В. Ф. Моргун // Практична психологія та соціальна робота. 2010. №5. С. 1–10.

7. Навчально-методичний комплекс «Людина в сучасному соціумі»: напрям підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр») / [укл. Л. С. Неїжпапа]. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 88 с.

8. Одинцова Г. Ю. Роль установки у формуванні креативного мислення юриста : дис. канд. псих. наук : 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Національна Академія педагогічних наук України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2016. 187с.

9. Педоренко В. М. Психологічні особливості формування суверенних моральних цінностей : дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Острого, 2019. 278 с.

REFERENCES

1. Bilyk, O. M. (2016). *Sotsializatsiia inozemnykh studentiv v osvithno – kulturnomu seredovyshchi vyshchoho navchalnoho zakladu Ukrainy*. [Socialization of foreign students in the educational and cultural environment within a higher educational institution of Ukraine].
2. Vasil'ev, V. L. (2020). *Yuridicheskaya psikhologiya*. [Legal psychology]. Piter.
3. Haluziak, V. M., Kholkovska, I. L. (2020). *Pedahohichni umovy rozvytku osobystisnoi zrilosti maibutnykh uchyteliv*. [Pedagogical conditions for the development of personal maturity of future teachers]. Vinnytsa.
4. Zimbardo, F., Lyajppe, M. (2001). *Soczial'noe vliyaniye*. [Social impact]. SPb. : Piter.
5. Liakishva, A. V. (2014). *Sotsialna povedinka i hrupova vzaiemodiia*. [Social behavior and group interaction] Lutsk.
6. Morhun, V. F. (2010). *Bahatovymirnist ta tsilisl'nist intelektu osobystosti*. [Multidimensionality and integrity of the intellect of the individual].
7. *Navchalno-metodychnyi kompleks «Liudyna v suchasnomu sotsiiumi» (2013): napriam pidhotovky 6.010106 «Sotsialna pedahohika» (osvithno – kvalifikatsiyni riven «bakalavr»)*. [Educational and methodical complex «Human being in modern society»: 6.010106 «Social pedagogy» (educational - qualification level «bachelor»)]. Kyiv.
8. Odyntsova, H. Iu. (2016). *Rol ustanovky u formuvanni kreatyvnoho myslennia yurysta*. [The role of attitude in the formation of creative thinking of a lawyer]. Kyiv.
9. Pedorenko, V. M. (2019). *Psykhologichni osoblyvosti formuvannia suverennykh moralnykh tsinnosti*. [Psychological features of the development of sovereign moral values]. Ostroh.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШТИФУРАК Віра Євгенівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету.

Наукові інтереси: соціально-психологічні умови професійного становлення майбутніх юристів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHTYFURAK Vira Yevhenivna – Post-Doctoral Researcher in Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Law, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

Circle of scientific interests: socio-psychological conditions of professional development of future lawyers.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2021 р.

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-80-83

ШУМСЬКИЙ Олександр Леонідович –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри права, психології та сучасних європейських мов Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9498-7509>
e-mail: o1123@ukr.net

СТРУКТУРА ЛІНГВОСАМООСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні вимоги до підготовки фахівців зумовлюють необхідність змін у системі вищої освіти. Сьогодні першочерговим завданням ЗВО є не лише підготувати вузькокваліфікованих фахівців, але й сформувані у здобувачів вищої освіти готовність до самоосвіти, а в галузі іноземних мов – лінгвосамоосвіти, як запоруки соціальної і професійної мобільності випускника. Ефективність вирішення цього завдання залежить від створення у ЗВО відповідного лінгвосамоосвітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численних працях вітчизняних учених висвітлено різні аспекти проблеми формування освітнього (Г. Авдієнко, М. Братко, Е. Заредінова, Л. Панченко, О. Ярошинська), інформаційно-освітнього (В. Сокурєнко, А. Тітова), віртуального освітнього (С. Даньшева, І. Чернець), освітньо-розвивального (О. Писарчук) середовищ закладу вищої освіти.

Мета статті – розкрити сутність і структуру лінгвосамоосвітнього середовища ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидно, що однією з ключових умов ефективності підготовки здобувачів вищої освіти до лінгвосамоосвіти впродовж життя є створення лінгвосамоосвітнього середовища у ЗВО. Проведений аналіз наукових праць, присвячених формуванню різноманітних середовищ у рамках освітнього процесу [1; 4], показує, що більшість із них спрямовані на створення оптимальних умов, що реалізують розвивальний потенціал особистості. Беручи до уваги одну з пріоритетних задач сучасної

освіти – освіту не лише майбутнього фахівця, але й, перш за все, особистості, здатної до неперервної самоосвіти й саморозвитку, освітнє середовище ЗВО має забезпечувати умови для більш інтенсивного розвитку самоосвітньої, а в контексті іншомовної підготовки – лінгвосамоосвітньої діяльності. Таким чином, для ефективної підготовки студентів до лінгвосамоосвіти освітнє середовище ЗВО має бути лінгвосамоосвітнім. Кінцевим же результатом впливу і функціонування лінгвосамоосвітнього середовища у ЗВО має стати створення персонального лінгвосамоосвітнього середовища студента. Структура лінгвосамоосвітнього середовища ЗВО, виходячи з означених задач, представлена в нашому дослідженні двома взаємообумовленими компонентами, а саме: саморозвивальним та інформаційно-лінгвосамоосвітнім субсередовищами.

Виходячи з того, що в системі вищої освіти в центрі уваги знаходиться особистість студента, пріоритетним завданням ЗВО є створення сприятливих умов, необхідних для особистісно-професійного становлення й саморозвитку особистості. Основним резервом у досягненні означеної мети в процесі підготовки студентів до лінгвосамоосвіти має стати середовище особистісного саморозвитку, яке створює і регулює умови: для актуалізації ціннісно-змістових аспектів лінгвосамоосвітньої діяльності; для вільного вибору студентами способів лінгвосамоосвіти і стилю управління процесом пізнання, тобто «вмінню вчити себе», забезпечуючи врахування попереднього досвіду й особистісних якостей; для самореалізації у лінгвосамоосвітній діяльності і вибудовування Я-концепції; а також для